

Współpraca Głównego Urzędu Statystycznego z Instytutem Gospodarstwa Społecznego w okresie II Rzeczypospolitej

II Kongres Statystyki Polskiej

dr Bożena Łazowska

dyrektor Centralnej Biblioteki Statystycznej im.S.Szulca

Warszawa, 10-12 lipca 2018 r.

Współpraca Głównego Urzędu Statystycznego z Instytutem Gospodarstwa Społecznego w okresie II Rzeczypospolitej

- W okresie II Rzeczypospolitej Główny Urząd Statystyczny współpracował szeroko z Instytutem Gospodarstwa Społecznego w zakresie badań społecznych.
- Instytut został założony w styczniu 1920 r. przez byłych pracowników Biura Pracy Społecznej: Henryka Kołodziejskiego, Edwarda Maliszewskiego, Tadeusza Szturm de Sztrema i Włodzimierza Wakara.
- Początkowo Instytut Gospodarstwa Społecznego był autonomiczną sekcją Towarzystwa Ekonomistów i Statystyków Polskich, a jego celem było prowadzenie niezależnych badań społeczno-gospodarczych.

Współpraca Głównego Urzędu Statystycznego z Instytutem Gospodarstwa Społecznego w okresie II Rzeczypospolitej

- W pierwszym roku pracy Instytut kierowany przez Włodzimierza Wakara skupił się głównie na działalności publicystycznej. Rozpoczęto wydawanie w języku francuskim „Bulletin Polonais”, a także przetłumaczono na język francuski i angielski książkę *Almanach Polski* omawiającej stan społeczno-gospodarczy odradzającego się Państwa Polskiego.
- Instytut wydał też dwie broszury zamówione przez Wydział Oświaty Pozaszkolnej z cyklu *Przewodnik Obywatela Rzeczypospolitej* oraz kilka map oraz kartogramów, w tym: zredagowaną przez Edwarda Maliszewskiego i Tadeusza Szturm mapę *Polska w styczniu 1920 roku*, opracowaną przez Edwarda Maliszewskiego mapę *Wschodnie granice Polski* i kartogram Tadeusza Szturm de Sztrema – *Drożyzna w miastach b.Królestwa Kongresowego*.

„Mapa narodowościowa ziem polskich” Edwarda Maliszewskiego.

Współpraca Głównego Urzędu Statystycznego z Instytutem Gospodarstwa Społecznego w okresie II Rzeczypospolitej

- Poza tym Instytut Gospodarstwa Społecznego zaczął wówczas wydawać ilustrowane popularne czasopismo „Wspólna Sprawa” dla mieszkańców Górnego Śląska i wydał cztery numery „Biuletynu Instytutu Gospodarstwa Społecznego”.
- W 1921 r. Instytut wydał pięć zeszytów miesięcznika „Viribus Unitis” w języku francuskim, który poświęcony był problemom stosunków gospodarczych Polski z państwami Europy środkowo-wschodniej oraz mapę Tadeusza Szturm de Sztrema i Włodzimierza Wakara – *Stosunki narodowościowe na terenie b.Zarządu Cywilnego Ziem Wschodnich.*

Współpraca Głównego Urzędu Statystycznego z Instytutem Gospodarstwa Społecznego w okresie II Rzeczypospolitej

- Opracowywane na zamówienie w pierwszym roku działalności Instytutu Gospodarstwa Społecznego prace popularno-naukowe i publicystyczne umożliwiły, dzięki zebranyim środkom finansowym, rozpoczęcie pierwszych, początkowo skromnych, prac badawczych w zakresie kryzysu walutowego i procesów drożyznianych w Polsce.
- Poza tym Instytut rozpoczął badanie wydajności pracy robotników i kształtowanie się ich zarobków w kopalniach na podstawie materiałów udostępnionych przez Zarząd Związku Zawodowego Górników we Frysztacie.

Współpraca Głównego Urzędu Statystycznego z Instytutem Gospodarstwa Społecznego w okresie II Rzeczypospolitej

- Gdy w marcu 1921 r. dyrektorem Instytutu Gospodarstwa Społecznego został Ludwik Krzywicki, rozpoczęła się ściślejsza współpraca GUS z Instytutem.
- Ludwik Krzywicki przyciągnął do pracy w Instytucie szereg pracowników naukowych GUS, Instytutu Badania Zagadnień Ludnościowych i statystyków miejskich. Należeli do nich: Edward Arnekker, Eugeniusz Budziszewski, Tadeusz Czajkowski, Konstanty Czerniewski, Jan Derengowski, Ewa Estreicher, Ludwik Grodzicki, Mieczysław Holtz, Aleksander Ivanka, Michał Kalecki, Anna Komarnicka, Ignacy Kräutler, Stanisław Kruszewski, Ludwik Landau, Zygmunt Limanowski, Władysław Malinowski, Henryk Moszczyński, Edward Otrębski, Stefan Pruss, Mieczysław Przyppkowski, Kazimierz Romaniuk, Edward Rosset, Stanisław Rychliński, Edward Strzelecki, Zygmunt Szempliński, Edward Szturm de Sztrem, Tadeusz Szturm de Sztrem, Stefan Szulc, Stanisław Tołwiński, Egon Vielrose, Szymon Weinzieher, Józef Wojtyniak, Zygmunt Zaremba.

Współpraca Głównego Urzędu Statystycznego z Instytutem Gospodarstwa Społecznego w okresie II Rzeczypospolitej

- Od momentu gdy kierowanie Instytutem Gospodarstwa Społecznego przejął Ludwik Krzywicki rozpoczęto poważne badania społeczno-gospodarcze. W latach 1921-1922 większość zespołu Instytutu zajmowała się opracowywaniem dwuczęściowego dzieła *Rosja sowiecka pod względem społecznym i gospodarczym*.
- Członek Instytutu i przyszły Dyrektor GUS - Edward Szturm de Sztrem przygotował wówczas ważne studium w sprawie samowystarczalności Polski pod względem zbożowym.

Edward Szturm de Sztrem (1885-1962)

Współpraca Głównego Urzędu Statystycznego z Instytutem Gospodarstwa Społecznego w okresie II Rzeczypospolitej

- W latach 1921-1923 Instytut Gospodarstwa Społecznego zajmował się głównie badaniem ruchu strajkowego w Polsce, płacami robotniczymi, obliczaniem siły nabywczej społeczeństwa. Kronikę strajków Instytut prowadził za lata 1914-1920, do których nie było praktycznie żadnych informacji statystycznych. Wykorzystywał w tym celu takie źródła jak: korespondencja i notatki kronikarskie w nielegalnej prasie robotniczej, ustne informacje strajkujących, odezwy komitetów strajkowych itd.
- Zebrane informacje Instytut przekazał GUS do dalszych badań. Umożliwiło to pracownikom Urzędu wydanie kilkunastu przyczynków na ten temat.

Współpraca Głównego Urzędu Statystycznego z Instytutem Gospodarstwa Społecznego w okresie II Rzeczypospolitej

- Dobra współpraca GUS i Instytutu Gospodarstwa Społecznego była kontynuowana przy takich przedsięwzięciach naukowych jak : badanie drożyzny, inflacji, waluty, ruchomej skali płac etc.
- Instytut został doceniony przez Międzynarodową Organizację Pracy, która powierzyła jego pracownikom opracowanie rozdziału o płacach robotniczych w Polsce do publikacji *Enquête sur la production*, a następnie powierzyła Instytutowi Gospodarstwa Społecznego funkcję swojego przedstawiciela w II Rzeczypospolitej.

Współpraca Głównego Urzędu Statystycznego z Instytutem Gospodarstwa Społecznego w okresie II Rzeczypospolitej

- W 1923 r. Instytut opublikował ważną pracę zbiorową *Skarb Rzeczypospolitej*, do której swój wkład pracy włożyli pracownicy GUS: Tadeusz Szturm de Sztrem i Wacław Fabierkiewicz.
- Dziełem Tadeusza Szturma de Sztrema były również opublikowane przez Instytut Gospodarstwa Społecznego w latach 1922-1924 prace: *Walka o płace zarobkowe*, *Działanie inflacji w sferze podatkowej* i *Płace zarobkowe w okresie dewaluacji pieniężnej*.

Wpne 94288

INSTYTUT GOSPODARSTWA SPOŁECZNEGO

T. SZTURM DE SZTREM

WALKA O PŁACE ZAROBKOWE

WYDANO Z ZASILKU WYDZIAŁU
NAUKI MINISTERSTWA W. R. I O. P.

SKŁAD GŁÓWNY:
E. WENDE I SPÓŁKA
TOW. WYDAWNICZE „IGNIS” SP. AKC.
WARSZAWA, TORUŃ, SIEDLCE.
1922 r.

Współpraca Głównego Urzędu Statystycznego z Instytutem Gospodarstwa Społecznego w okresie II Rzeczypospolitej

- Istotne dla prac badawczych Głównego Urzędu Statystycznego były opracowywane w Instytucie Gospodarstwa Społecznego bibliografie pod redakcją Ludwika Krzywickiego: *Materiały do bibliografii ekonomicznej* i *Materiały do bibliografii Gdańska*.
- Opracowane przez Instytut prace, oparte o badania ankietowe, takie jak: *Warunki życia robotniczego w Warszawie, Łodzi i Zagłębiu Dąbrowskim* czy *Czas pracy w przemyśle* znacząco uzupełniały badania Głównego Urzędu Statystycznego w tym zakresie, takie jak np. *Budżety rodzin robotniczych. Wyniki ankiety przeprowadzonej w Warszawie, Łodzi, Zagłębiu Dąbrowskim i na Górnym Śląsku*.

INSTYTUT GOSPODARSTWA SPOŁECZNEGO

WARUNKI
ŻYCIA ROBOTNICZEGO

W
WARSZAWIE
ŁODZI
I
ZAGŁĘBIU DĄBROWSKIEM

w świetle ankiet
1927
r o k u

1 9 2 9

W A R S Z A W A

Współpraca Głównego Urzędu Statystycznego z Instytutem Gospodarstwa Społecznego w okresie II Rzeczypospolitej

- Najwięcej wspólnych przedsięwzięć badawczych prowadził Główny Urząd Statystyczny z Sekcją Budżetów Domowych Instytutu Gospodarstwa Społecznego, która powstała w 1922 r. Przewodniczącym Sekcji był Konstanty Krzeczkowski, sekretarzem – Stanisław Tołwiński, członkami : Wacław Fabierkiewicz, Władysław Landau, Zygmunt Limanowski, Stanisław Rychliński, Edward Strzelecki, Stanisław Szwalbe, Antoni Walenta i Antoni Zdanowski.
- Sekcja Gospodarstw Domowych zwróciła się zaraz po swoim powstaniu do GUS i do Wydziału Statystycznego Zarządu Miejskiego m.st.Warszawy z inicjatywą przeprowadzenia wspólnego, trwającego rok badania budżetów domowych rodzin robotniczych Warszawy, Łodzi i Zagłębia Dąbrowskiego.

Współpraca Głównego Urzędu Statystycznego z Instytutem Gospodarstwa Społecznego w okresie II Rzeczypospolitej

- Instytut Gospodarstwa Społecznego zajmował się doborem rodzin do badań statystycznych (w porozumieniu ze związkami zawodowymi), wyszukiwał kandydatów na instruktorów mających czuwać nad właściwym zapisem w książeczkach budżetów domowych, natomiast opracowanie statystyczne ankiet budżetów gospodarstw domowych dla Warszawy prowadził Wydział Statystyczny Zarządu Miejskiego Warszawy, a dla pozostałych rodzin – GUS.
- Prace Sekcji Budżetów Gospodarstw Domowych Instytutu Gospodarstwa Społecznego trwały do końca 1929 roku i zostały zakończone wydaniem tomu zawierającego wyniki badań Sekcji. Dalsze badania budżetów gospodarstw domowych prowadził GUS w większości samodzielnie. Sekcja Budżetów Domowych IGS uległa rozwiązaniu w 1930 roku.

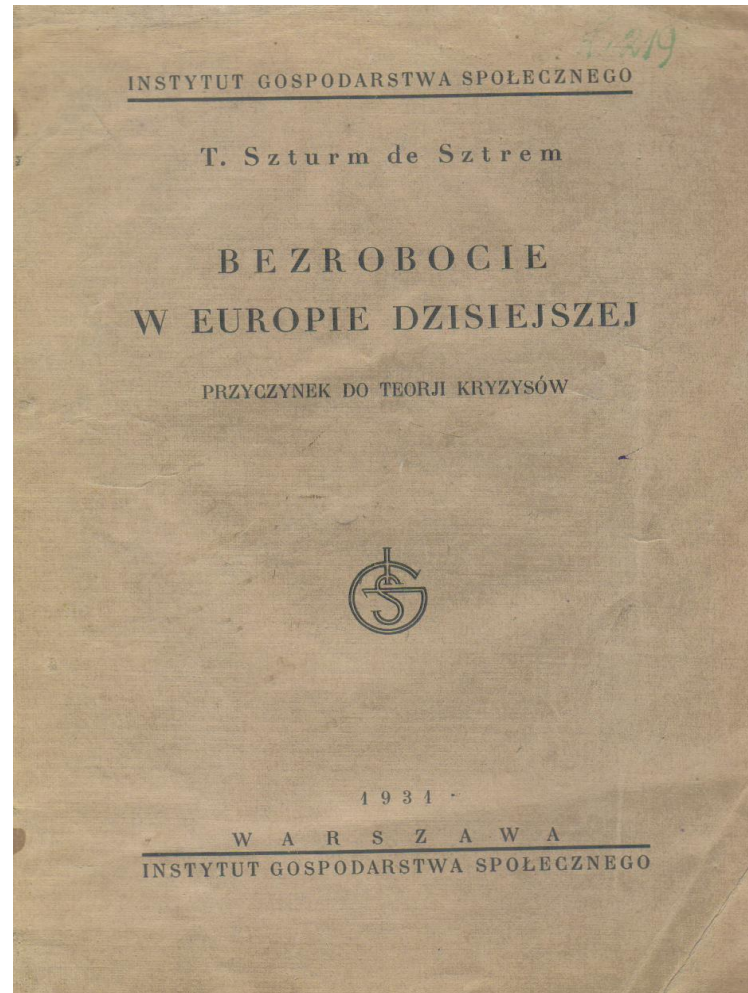
Współpraca Głównego Urzędu Statystycznego z Instytutem Gospodarstwa Społecznego w okresie II Rzeczypospolitej

- Do ścisłego współdziałania między Urzędem a Instytutem doszło w 1926 roku, gdy przedstawiciele Instytutu Gospodarstwa Społecznego weszli w skład powołanej przez Główny Urząd Statystyczny Komisji Budżetów Robotniczych.
- Komisja ta opracowała metody badawcze i dokonała wyboru reprezentacyjnego rodzin respondentów oraz powołała grupę instruktorów czuwających nad prawidłowością codziennych zapisów wydatków przez wybrane do badania rodziny.

Współpraca Głównego Urzędu Statystycznego z Instytutem Gospodarstwa Społecznego w okresie II Rzeczypospolitej

- W latach 1927-1929 Instytut przeprowadził z Głównym Urzędem Statystycznym dwa szerokie badania budżetów domowych rodzin robotniczych oraz pracowników umysłowych. Pokłosiem tych prac badawczych była m.in. wydana przez Instytut rozprawa *Warunki bytu pracowników bankowych w Polsce w latach 1920-1927* i *Warunki życia robotniczego w Warszawie, Łodzi i Zagłębiu Dąbrowskim w świetle ankiet 1927 roku*.
- Na jeszcze większą skalę GUS przeprowadził jeszcze jedno badanie budżetów gospodarstw rodzinnych wspólnie z Instytutem Gospodarstwa Społecznego w 1938 r. Kierownikiem tego badania był Ludwik Landau, współpracownik IGS, a instruktorzy zostali wybrani do badań również przez Instytut.

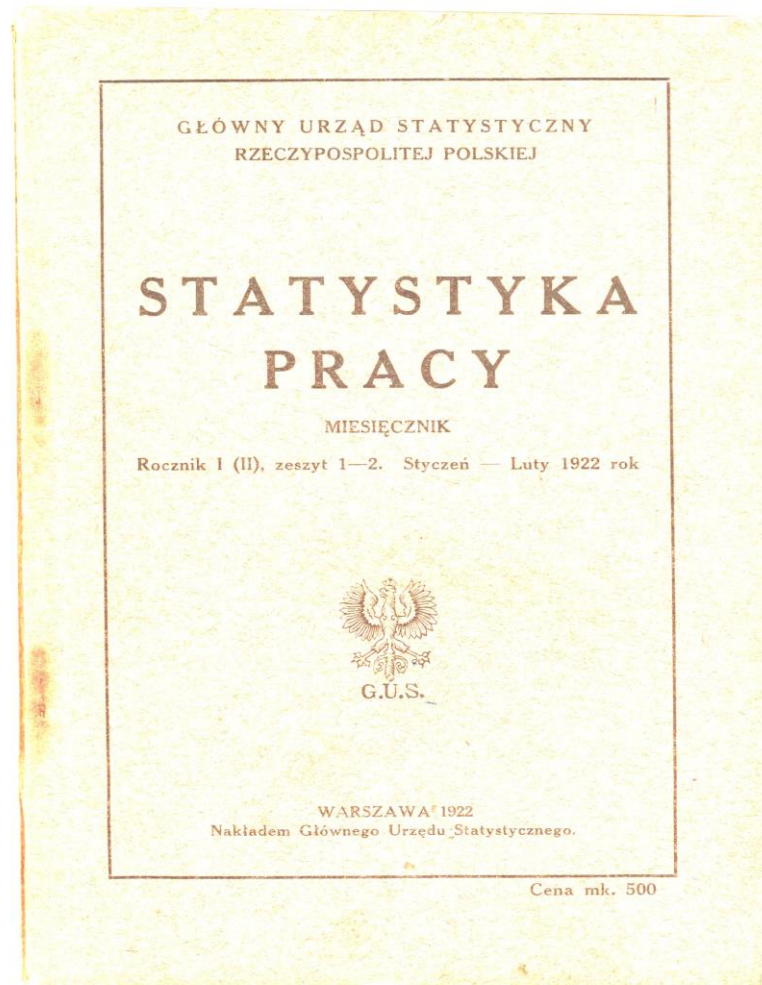
W 1931 r. Tadeusz Szturm de Sztrem, pracownik GUS i Instytutu opublikował znakomitą monografię *Bezrobocie w Europie dzisiejszej. Przyczynek do teorii kryzysów*.

Współpraca Głównego Urzędu Statystycznego z Instytutem Gospodarstwa Społecznego w okresie II Rzeczypospolitej

- W latach 1932 i 1934 część współpracowników Instytutu Gospodarstwa Społecznego uczestniczyła w badaniu budżetów domowych pracowników umysłowych oraz nauczycieli szkół powszechnych prowadzonych przez Główny Urząd Statystyczny. Opracowanie tych badań w GUS zostało wykonane pod kierunkiem współpracownika Instytutu – Edwarda Orębskiego.
- On sam opublikował ponadto trzy artykuły na łamach periodyku Głównego Urzędu Statystycznego – „Statystyka Pracy”, a Anna Minkowska była autorką broszury *Rodzina bezrobotna na podstawie ankiety 1932 roku* wydanej przez Instytut.

Czasopismo GUS „Statystyka Pracy” (1922-1939), na którego łamach publikowali swe przyczynki pracownicy GUS i IGS. Do 1927 r. wydawane pod redakcją Edwarda Lipińskiego, a następnie : Edwarda Szturm de Sztrema, Jana Piekalkiewicza i Brunona Balukiewicza.

Współpraca Głównego Urzędu Statystycznego z Instytutem Gospodarstwa Społecznego w okresie II Rzeczypospolitej

- Główne opracowania ankiet z badań budżetów gospodarstw domowych opracowali natomiast pracownicy Głównego Urzędu Statystycznego: Jan Derengowski, Irena Paluchowska, Milena Bagieńska, Tadeusz Szturm de Sztrem, Antoni Walenta i inni. Wyniki badań Instytutu Gospodarstwa Społecznego i GUS w tym zakresie publikował też od 1935 r. *Mały Rocznik Statystyczny* w rozdziale XIII - „Praca”.
- GUS pomagał Instytutowi Badań Społecznych w prowadzeniu badań ankietowych dotyczących budżetów gospodarstw domowych rodzin bezrobotnych, ankiety rolnej w 1935 i 1938 r. oraz ankiety dotyczącej emigracji sezonowej z Polski, a także w badaniach nad rolą kapitału zagranicznego w przemyśle polskim i nad sprawą karteli.

Współpraca Głównego Urzędu Statystycznego z Instytutem Gospodarstwa Społecznego w okresie II Rzeczypospolitej

- W 1935 r. E. Szturm de Sztrem opublikował świetną, ponadczasową monografię *Kartele w życiu gospodarczym i społecznym*.
- Udowodnił w niej, że kartele wpływają zasadniczo na obniżenie zatrudnienia, spadek płac ich pracowników oraz zawyżanie cen produktów wytwarzanych przez kartele.
- Tego typu skutki monopolizacji produkcji i usług obserwujemy również dzisiaj.

Współpraca Głównego Urzędu Statystycznego z Instytutem Gospodarstwa Społecznego w okresie II Rzeczypospolitej

- GUS wydawał zaświadczenia dla ankieterów Instytutu, którymi mogli legitymować się przed władzami administracyjnymi co znacznie ułatwiało im pracę. Poza tym Główny Urząd Statystyczny udostępnił do prac analitycznych Instytutu wyniki drugiego spisu powszechnego ludności 1931 r.
- Bardzo dobre współdziałanie między obiema instytucjami było możliwe głównie dzięki temu, że dyrektor GUS Edward Szturm de Sztrem był członkiem Instytutu, podobnie jak znaczna część kierowniczego i naukowego personelu Urzędu.

Współpraca Głównego Urzędu Statystycznego z Instytutem Gospodarstwa Społecznego w okresie II Rzeczypospolitej

- Pokłosiem współpracy GUS i Instytutu Gospodarstwa Społecznego było ponad 100 publikacji dotyczących zwłaszcza sytuacji społecznej w Polsce. Pomagały one rządowi polskiemu w okresie II Rzeczypospolitej w podejmowaniu decyzji łagodzących skutki bezrobocia, wysokiej inflacji, monopolizacji produkcji etc.

Dziękuję za uwagę

<http://cbs.stat.gov.pl>

e-mail:

b.lazowska@stat.gov.pl